

УДК: 811.111'42-26

Анжела ПОСОХОВА

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ *AIRPORT* В СТРУКТУРІ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ (на матеріалі роману А. Хейлі «Аеропорт»)

Стаття присвячена вивченню інтердискурсивних особливостей вербалізації концепту *AIRPORT* у літературно-художньому творі. Концепт *AIRPORT* розглядається як складне ментальне утворення у єдності його понятійного, ціннісного та образного компонентів. Ім'ям концепту є лексема *airport*, приядерну сферу формують такі уточнюючі концепти, як: *AREA*, *AIRCRAFT*, *RUNWAYS*, *TERMINAL*, *MAINTENANCE FACILITIES*, *AIRCRAFT MAINTENANCE* та *PASSENGER FACILITIES*.

Основні теоретичні положення проілюстровано на прикладі вербалізації базового концепту *AIRPORT* і концептів приядерної сфери *AREA* й *AIRCRAFT*. Доведено, що концепт *AIRPORT* відіграє провідну роль у семантико-когнітивній організації твору, а широка палітра мовних засобів його експлікації допомагає відтворити особливості як об'єктивної картини світу, так і художньої авторської картини світу, та наблизити їх до читача.

Ключові слова: концепт, концептуальна картина світу, авторська картина світу, фахове середовище, вербальні засоби.

Текст є фрагментом світу, що презентується автором та інтерпретується адресатом. На відміну від документального, наукового чи науково-популярного тексту текст літературно-художнього твору є фрагментом суб'єктивної картини світу, він відображає індивідуальну авторську картину світу письменника. Проте, при прочитанні твору адресатом відбувається нашарування індивідуальної картини світу автора на індивідуальну картину світу читача, при цьому остання, зазвичай, зазнає трансформації за рахунок включення певних компонентів авторської картини світу письменника.

З огляду на загальноекономічну значимість аеропортів як ключових транспортних компаній, що забезпечують пасажирські та вантажні перевезення, та їхню загальнолюдську значимість як містків між різними країнами та культурами, концепт *AIRPORT* належить до групи *універсальних* концептів. Особливістю цього дослідження концепту *AIRPORT* є його функціонування як

фрагменту загальної концептуальної картини світу, фрагменту концептуальної картини світу США та фрагменту індивідуальної, авторської картини світу А. Хейлі в однойменному романі. Таким чином, у романі А. Хейлі чітко розрізняються універсальна, фахова та стилістична складові цього концепту.

Актуальність дослідження полягає у його спрямованості на вивчення інтердискурсивних особливостей вербалізації концепту *AIRPORT* у літературно-художньому творі як віддзеркалення авторської картини світу письменника, об'єктивної картини світу фахового середовища аеропорту й індивідуальної картини світу читача.

Метою дослідження є вивчення особливостей вербалізації концепту *AIRPORT* у літературно-художньому дискурсі, **предметом** дослідження є семантично-когнітивні аспекти вербалізації концепту *AIRPORT*, об'єктом вивчення є номінативне поле концепту *AIRPORT* в тексті однойменного роману А. Хейлі. Для досягнення поставленої мети потрібно вирішити такі **завдання**: визначити когнітивні ознаки концепту, які становлять його понятійне ядро; описати особливості вербалізації концепту в романі А. Хейлі; дослідити структурно-семантичні та стилістичні аспекти функціонування концепту в мовностилістичній тканині літературно-художнього тексту.

І.А. Бехта, К.Ю. Голобородько, В.З. Дем'янков, В.В. Жайворонок, В.І. Карасик, О.С. Кубрякова досліджують концепт як ментальну сутність і вивчають шляхи об'єктивації концепту в мові [2-5; 7; 9;]. Хрестоматійним стало визначення, запропоноване О.С. Кубряковою: «концепт – це термін, що служить для пояснення одиниць ментальних або психічних ресурсів нашої свідомості та тієї інформаційної структури, яка відбиває знання і досвід людини: оперативно-змістова одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи та мови мозку, всієї картини світу, відбитої в людській психіці» [9, с. 90]. І.Б. Іванова трактує концепт як ідею, продукт ідеального світу, що є відкритою і багаторівневою структурою [6, с. 39]. З.Д. Попова та Й.А. Стернін зазначають, що концепт має польову структуру, що складається із ядра, приядерної сфери, яка містить концептуальні ознаки (концептуальні шари), і периферії [10, с. 64].

Концепти перебувають у постійному розвитку, вони набувають із плином часу та появою нових аспектів їхнього сприйняття людиною нових когнітивних ознак. Важливою для нашого дослідження є думка В. Сулима щодо асоціативної природи концепту: «концепт <...> містить у собі невизначену перспективу художніх асоціацій» [11, с. 14]. Отже, така здатність концепту до чисельних асоціацій відкриває широкі можливості щодо його функціонування у літературно-художньому творі, а саме до його образного переосмислення. За спостереженнями М. Бахтіна образ стає відкритою взаємодією різних світів, думок та акцентів, що уможливило переакцентування і варіативність тлумачення такого образу та його трансформацію у багатозначний символ [1, с. 220].

Розглянемо як концепт *AIRPORT* проектується на змістовий простір дискурсу роману та сприяє досягненню художньої мети твору.

Оповідь роману розгортається у фаховому середовищі великого міжнародного аеропорту, герої роману є безпосередніми учасниками виробничих відносин або як працівники аеропорту та окремих авіаліній, або як пасажери, клієнти, для чиїх потреб і створений цей потужний транспортний комплекс. Аеропорт у структурі цього художнього твору, що відноситься до жанру виробничих романів, набуває не тільки рис середовища, в якому відбуваються події роману, але і стає особливим героєм твору. Про визначальну роль концепту *AIRPORT* в структурі твору свідчить і винесення лексеми *airport* у назву роману.

Образ аеропорту не є тільки плодом уяви автора. Безумовно, А. Хейлі відобразив своє авторське уявлення про його роботу в романі. Проте, особливістю художнього стилю письменника є максимальне поєднання художнього переосмислення життя і максимально документалізоване відтворення побутових і фахових реалій життя своїх героїв.

Образ аеропорту є конкретизованим. Ім'я концепту *AIRPORT* представлено не тільки однойменною лексемою, але й розширене за рахунок введення власної назви реального функціонуючого міжнародного аеропорту: *Lincoln International Airport, Illinois*. Образна інтерпретація концепту *AIRPORT* в романі допомагає авторові відтворити складний світ життя аеропорту не тільки за рахунок введення в номінативне поле концепту фахової і

термінологічної лексики, але й залучивши стилістично забарвлений вербальний образ-порівняння: *a center of civilization like an airport*. З огляду на те, що аеропорт є видом виробничого науково-технічного бізнесу, доречним стало й використання автором маркетингових реалій: письменник розширює вербальну площину об'єктивізації концепту в творі за рахунок введення рекламного слогана аеропорту як комерційної компанії: *the airport's immodest slogan, LINCOLN INTERNATIONAL – AVIATION CROSSROADS OF THE WORLD*. З легкою іронією звучить уточнення *immodest/нескромний* та патетична класифікація аеропорту як авіаційного перехрестя світу.

В.І. Кононенко звертає увагу на особливості мовної експлікації концепту, дослідник зауважує, що відтворення концепту на базовому, тобто на рівні імені концепту, не є повним, оскільки мовні засоби, що доповнюють його, створюють певне семантичне поле концепту, контекст, у межах якого він відтворюється [8, с. 7-19]. Отже, достатньо різноманітна вербальна база експлікації базового концепту, що включає лексему (*airport*), антропонім (*Lincoln International Airport, Illinois*), образне порівняння (*a center of civilization like an airport*) та непрямого порівняння у формі рекламного слогана (*the airport's immodest slogan, LINCOLN INTERNATIONAL – AVIATION CROSSROADS OF THE WORLD*) створює семантико-когнітивне поле концепту та сприяє формуванню стилістично маркованого контексту фахового середовища аеропорту, в якому відбуваються події роману.

Концепт *AIRPORT* є складним ментальним утворенням у єдності його понятійного, ціннісного та образного компонентів. Архітектуру концепту *AIRPORT* визначає базовий понятійний компонент – *a landing and taking-off area for civil aircraft, usually with surfaced runways and aircraft maintenance and passenger facilities* [12].

Приядерна сфера концепту включає такі уточнюючі концепти, як: *AREA, AIRCRAFT, RUNWAYS, TERMINAL, MAINTENANCE*. Із огляду на обмежений обсяг публікації зупинимось більш докладно на двох перших концептах приядерної сфери: *AREA* й *AIRCRAFT*.

Концепт приядерної сфери *AREA* відображає когнітивні ознаки аеропорту як певної території, місця для здійснення польотів: *a place from which aircraft operate*. Останній компонент

інформаційного змісту концепту – *aircraft operate* – диференціює поняття *operate: land and take off*. Номінативне поле концепту включає однослівні терміни та термінологічні словосполучення, що вербалізують цей концепт: *airfield*, термін функціонує і в скороченому варіанті – *field; parking lots; perimeter road; service roads* тощо.

Наступний концепт приаерної сфери *AIRCRAFT* деталізує види авіаційної техніки, номінативне поле цього концепту включає як термінологічні одиниці, що презентують авіаційний парк – *aircraft; airplane; jet*, так і термінологічні одиниці, що позначають окремі елементи корпусу літака – *fuselage; tail*. Часто цей концепт есплікується на рівні назви типу літака: *a Boeing 707*. Характерним є вживання ономастичних одиниць – назв авіаліній, що є елементами назв літаків цих компаній: *an Aéreo-Mexican jet*. У центрі уваги героїв роману літак Мексиканських авіаліній, що заблокував злітно-посадочну полосу: *an Aéreo-Mexican jet — a Boeing 707 = > Aéreo-Mexican 707 => Aéreo-Mexican (its fuselage and tail blocking runway three zero) => the big jet*. Першою когнітивною ознакою стає приналежність до певної авіалінії (*Aéreo-Mexican* – зберігається оригінальне написання назви), наступною – тип літака (*Boeing 707*), у подальшому викладі подій обидві характеристики поєднуються і вживаються у комбінованому та скороченому варіанті (*Aéreo-Mexican 707*), подальша номінація у тексті супроводжується розлогим уточненням, що пояснює причину аварійної ситуації на злітно-посадковій полосі 30 (*its fuselage and tail blocking runway three zero*), наступна згадка резюмує причини аварійної ситуації: *the big jet*, тобто занадто великий і складний об'єкт, що його потрібно усунути, не пошкодивши ані сам літак, ані полосу.

Концепт *AIRPORT* відноситься до групи концептів спільних для всього людства, його характерні когнітивні ознаки стали часткою фонових знань кожної людини, проте, художнє переосмислення цього концепту в романі А. Хейлі додало нових ознак до його семантико-когнітивного поля, значно розширивши номінативне поле концепту та переконливо відтворивши на його основі фахове середовище сучасного міжнародного аеропорту.

Таким чином, проведено дослідження засвідчує, що концепт *AIRPORT* відіграє важливу роль у романі А. Хейлі “*Airport*”: по-

перше, він актуалізує середовище, в якому відбуваються усі події роману; по-друге, варіативність вербальної бази актуалізації цього концепту збагачує мовну тканину твору; по-третє, номінативне поле концепту *AIRPORT* містить чисельні номінації технічних характеристик на основі термінологічної лексики, що позначає предмети, явища та відносини в фаховій сфері авіаперевезень і осучаснює оповідь автора, наближаючи читача до реальних проблем такого складного технічно-господарського комплексу, яким є сучасний міжнародний аеропорт; і, нарешті, функціонуючи в стилістично-забарвленому просторі літературно-художнього дискурсу, концепт набуває художнього переосмислення і стає символом технократичного суспільства, в якому живе, долає труднощі, любить і мріє сучасна людина.

Отже, концепт *AIRPORT* відіграє провідну роль у семантико-когнітивній організації твору, образ аеропорту, створений на основі багатой палітри мовних засобів експлікації концепту *AIRPORT*, допомагає відтворити особливості як об'єктивної картини світу, так і художньої авторської картини світу, що відображені в романі, та наблизити їх до читача.

Перспективність подальших досліджень концепту *AIRPORT* на матеріалі однойменного роману А. Хейлі полягає, на нашу думку, в виокремленні когнітивних ознак понятійної бази концепту, вивченні особливостей актуалізації цих ознак у мовній тканині роману з подальшим визначенням їхніх стилістично-функціональних характеристик.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бахтин М. М. Вопросы литературы и эстетики / М. М. Бахтин. – М.: Художественная литература, 1975. – 502 с.
2. Бехта І. А. Концептосфера у динаміці: (текст і дискурс у світлі когнітивно-дискурсної парадигми) / І. А. Бехта // Мовні і концептуальні картини світу: зб. наукових праць. – К.: КНУ ім. Т. Г. Шевченка, 2001. – № 5. – С. 22-26.
3. Голобородько К. Ю. Лінгвістичний статус концепту / К. Ю. Голобородько // Культура народів Причорномор'я: науч. журнал / гл. ред. Ю. А. Катунин. – Симферополь: Таврический нац. ун-т им. В. А. Вернадского.– 2002. – № 32 – С. 27-29.

4. Демьянков В.З. Понятие и концепт в художественной литературе и научном языке / В. З. Демьянков // Вопросы филологии. – 2001. – № 1. – С. 35-47.

5. Жайворонок В. В. Проблема концептуальної картини світу та мовного її відображення / В. В. Жайворонок // Культура народів Причорномор'я: науч. журнал / гл. ред. Ю. А. Катунин. – Симферополь: Таврический нац. ун-т им. В. А. Вернадского. – 2002. – № 32. – С. 51-53.

6. Иванова И. Б. Фразеосемантическое поле “жизнь/смерть”: национальные стереотипы та їх кореляції: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Национальний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова / І. Б. Иванова – К., 2008. – 198 с.

7. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс : монография / В. И. Карасик. – М.: Гнозис, 2004. – 390 с.

8. Кононенко В. Концепти українського дискурсу: монографія / В. Кононенко. – Київ; Івано-Франківськ: Плай, 2004. – 248 с;

9. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Н. Г. Лузина / Ред. Е. С. Кубрякова. – М.: Изд-во МГУ, 1997. – 246 с.

10. Попова З.Д., Стернин И.А. Очерки по когнитивной лингвистике / З.Д. Попова, И.А. Стернин. – Воронеж: Изд-во «Истоки», 2003. – 191 с.

11. Сулима В. Біблійні концепти і проповідницька традиція української літератури / В. Сулима // Слово і час. – 2007. – № 12. – С 3-14.

12. COLLINS ENGLISH DICTIONARY. – 2012 DIGITAL ED. – [ELECTRONIC RESOURCE]. – WILLIAM COLLINS SONS & CO. LTD. 1979, 1986; HARPERCOLLINS PUBLISHERS 1998, 2000, 2003, 2005-2007, 2009, 2012. [CITED 2015, MAR. 25]. – AVAILABLE FROM : [HTTP://DICTIONARY.REFERENCE.COM/BROWSE/AIRPORT](http://dictionary.reference.com/browse/airport)

13. Hailey A. Airport. – Toronto: Bantam Books of Canada Ltd., 1968. – 10th print. – 502 p.

А. ПОСОХОВА

ВЕРБАЛИЗАЦІЯ КОНЦЕПТА *AIRPORT* В СТРУКТУРЕ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПРОИЗВЕДЕНИЯ (на матеріалі роману А. Хейлі «Аэропорт»)

Статья посвящена изучению интердискурсивных особенностей вербализации концепта *AIRPORT* в литературно-художественном произведении. Концепт *AIRPORT* рассматривается как сложное ментальное образование в единстве его понятийного, оценочного и образного компонентов. Лексема *airport* выступает именем концепта, а приядерная сфера включает концепты: *AREA*, *AIRCRAFT*, *RUNWAYS*, *TERMINAL*, *MAINTENANCE FACILITIES*, *AIRCRAFT MAINTENANCE* и *PASSENGER FACILITIES*.

Основные теоретические положения статьи проиллюстрированы на примере вербализации базового концепта *AIRPORT* и концептов приядерной сферы *AREA* и *AIRCRAFT*. Концепту *AIRPORT* отведена основная роль в семантико-когнитивной организации произведения, а широкая палитра вербальных средств его экспликации помогает более точно отобразить особенности, как объективной картины, так и художественной авторской картины мира, и приблизить их к читателю.

Ключевые слова: концепт, концептуальная картина мира, авторская картина мира, профессиональная среда, вербальные средства.

A. POSOKHOVA

VERBALISATION OF THE CONCEPT *AIRPORT* IN THE STRUCTURE OF FICTION (based on the novel «Airport» by A. Hailey)

The article deals with the research of the interdiscursive aspects of the verbalization of the concept *AIRPORT* in the work of fiction. The analysis is implemented on the linguistic material of the novel "Airport" by A. Hailey. The concept *AIRPORT* is analyzed as a complex mental unit in full capacity of its notional, evaluative, and image-based components. The basic concept is nominated by the lexeme *airport*, and the near-nuclear sphere includes the following explanatory concepts: *AREA*, *AIRCRAFT*, *RUNWAYS*, *TERMINAL*, *MAINTENANCE FACILITIES*, *AIRCRAFT MAINTENANCE*, and *PASSENGER FACILITIES*.

The main theoretical statements of the research are illustrated by the examples of the verbal explication of the basic concept *AIRPORT* and the first two concepts of the near-nuclear sphere: *AREA* and *AIRCRAFT*. For instance, the verbal basis of the basic concept's explication includes: a lexeme (*airport*), a proper name (*Lincoln International Airport, Illinois*), a stylistically marked comparison (*a center of civilization like an airport*), and an indirect comparison

in the form of an advertising slogan (*the airport's immodest slogan, LINCOLN INTERNATIONAL – AVIATION CROSSROADS OF THE WORLD*). All these verbal means create the semantic-and-cognitive field of the basic concept and participate in the formation of a stylistically marked context of the professional environment of the airport, in which the events of the novel are taking place.

The results of the research have proved that the concept *AIRPORT* plays a key role in the structure of the novel: firstly, it actualizes the professional environment the events of the novel are taking place in; secondly, the diversified verbal basis of its nomination enriches the texture of the novel; thirdly, the nominative field of the concept *AIRPORT* includes numerous nominations of the technical objects and characteristics verbalized by the terms from the subfield of aviation and air transportation.

Thus, the concept *AIRPORT* plays the leading part in the semantic-and-cognitive organization of the novel, a rich palette of the verbal means of its explication helps to present the characteristics of both the objective model of the world and the writer's individual model of the world represented in the novel, and bring both of them closer to the reader.

Key words: concept, conceptual model of the world, writer's individual model of the world, professional environment, verbal means.

УДК 81'373:811.111

Тетяна СМІРНОВА

ПЕРЕКЛАД ТЕКСТІВ ТРАНСПОРТНОЇ ГАЛУЗІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті розглянуто переклад фахових текстів транспортної галузі та виокремлено проблемні ділянки. Проаналізовано фахову мову транспорту та виокремлено її основні характеристики. Окреслено трансформаційні шляхи відтворення фахових текстів транспорту.

Ключові слова: фахова мова транспорту, транспортна термінологія, способи перекладу.

Необхідною передумовою спілкування фахівців (що стає складнішим у зв'язку з безперервною спеціалізацією наук) є процеси впорядкування, гармонізації та уніфікації спеціальних лексичних одиниць, зокрема, в англійській мові. Ці процеси можливі за умови чіткої систематизації окремих термінологій, опису зв'язків між